

УДК 332.14:338.432 (477.73)

Рибалко С.В., к.е.н., доцент, докторант ©

Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки», м. Київ

СТАН ТА НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ПЕРЕРОБКИ ПРОДУКЦІЇ АПК НА ІННОВАЦІЙНІЙ ОСНОВІ В ПІВДЕННОМУ РЕГІОНІ

Проаналізовано сучасний стан переробки рослинницької і тваринницької продукції в південних областях України. Запропоновано відповідні пропозиції та рекомендації для покращення ситуації в галузі, що позитивно впливатиме на підвищення економічної ефективності всього агропромислового виробництва регіону.

Ключові слова: переробка, аналіз, стан, продукція, південний регіон, ефективність.

Постановка проблеми. Зменшення випуску сільськогосподарської продукції негативно вплинуло на розвиток переробної і харчової промисловості. Диспаритет цін на промислову і сільськогосподарську продукцію, штучний відрив фінансової системи від економіки, недосконалої кредитної та податкової політики призвели до скорочення виробництва продовольчих товарів. Промислові підприємства стали неконкурентоспроможними в системі лібералізованого ринку. Нинішній стан, у якому перебувають всі галузі АПК України, вимагає гарантування йому пріоритетного розвитку, забезпечення нарощування обсягів виробництва, відновлення внутрішнього і зовнішніх ринків продовольства, проведення соціально-економічних перетворень на селі.

Аналіз останніх досліджень. Проблеми розвитку регіонального агропромислового виробництва досліджувало багато вітчизняних учених: В.Г. Андрійчук, Г.В. Балабанов, О.М. Бородіна, П.П. Борщевський, Б.В. Буркинський, П.І. Гайдуцький, В.М. Геєць, М.В. Гладій, Б.М. Данилишин, Л.В. Дейнеко, М.Я. Дем'яненко, М.І. Долішній, І.І. Лукинов, Л.О. Мармуль, П.Т. Саблук, В.В. Юрчишин та багато інших. Але тривалі процеси реформування в цій галузі вимагають подальшого більш глибокого дослідження, а вивчення сучасного стану переробки рослинницької і тваринницької продукції є необхідною складовою.

Мета статті. Метою дослідження є аналіз сучасного стану переробки рослинницької та тваринницької продукції в регіоні, який передбачатиме розробку відповідних пропозицій та рекомендацій для покращення ситуації, що склалася на інноваційній основі.

Виклад основного матеріалу. Основна переробна ланка АПК – харчова промисловість. До галузей харчової промисловості належать м'ясна, молочна, цукрова, борошномельно-круп'яна, консервна, винопереробна, спиртово-бродильна, тютюнова, олійна і крохмале-патокова та ін. Найважливішими

факторами розміщення галузей харчової промисловості є чисельність і густота населення, сировинна база, форми організації виробництва, транспорт. Об'єктивними чинниками є природні умови і науково-технічний прогрес. Залежно від дії основних факторів галузі харчової промисловості поділяють на такі групи, які:

- орієнтуються на джерела сировини: цукрова, консервна, крохмале-патокова, олійна;
- тяжіють до місць споживання готової продукції: молочна, кондитерська;
- одночасно орієнтуються і на сировину, і на споживача: м'ясна, борошномельно-круп'яна.

Найважливішими факторами розміщення переробних галузей є сировинна база, численність і густота населення, форми організації виробництва, транспорт.

Переробна промисловість підтримує міцні зв'язки з сільським господарством, машинобудуванням, яке поставляє переробне технологічне устаткування, хімічною, мікробіологічною та харчовою промисловістю. Між переробною і харчовою промисловістю існує тісний зв'язок. Переробні галузі постачають сировину харчовій промисловості для подальшої її переробки, зокрема – спирт, олію, крохмаль, цукор тощо. Найефективніші зв'язки переробних підприємств існують з сільським господарством. Процес взаємодії сільського господарства з переробними галузями ґрунтується на організаційно-економічній технологічній єдності виробництва, зберігання і переробки продукції рослинництва і тваринництва. Переробна промисловість доповнює харчову і поставляє сировину та напівфабрикати для подальшої переробки. Активні процеси міжнародної інтеграції актуалізують завдання підвищення ролі переробної промисловості, її економічного росту й конкурентоздатності на внутрішньому й зовнішньому ринках.

Переробна промисловість є однією з найважливіших складових загальнонаціональної системи будь-якої держави, її функція складається в оптимальному задоволенні потреб населення країни якісними, економічно й фізично доступними продуктами харчування при переважному продовольчому самозабезпеченні держави з корективами на участь у глобалізаційних процесах.

Сучасні імперативи такі, що обсяг споживання багатьох продовольчих продуктів населення України усе ще нижче науково обґрунтованих норм, а імпортна залежність перевищує припустимий критерій продовольчої безпеки, при цьому величина забракованих і знижених у сортності імпортних харчових товарів - велика. Харчовий раціон для значної частини населення дефіцитний по калорійності й по змісту білка, що є однією з основних причин зниження якості й тривалості життя українців і тягне негативні соціально-економічні наслідки в майбутньому.

Південні регіони України традиційно мають добре розвинену переробну промисловість, на сучасному етапі однією з актуальних проблем в цій сфері є формування достатньої сировинної бази. Від кількості і якості сировини залежить обсяг виробництва кінцевої продукції. Створення компактних

сировинних зон навколо переробних підприємств диктується не лише скороченням транспортних витрат, але й тим, що у багатьох переробних галузях можна використати різну сировину для отримання кінцевої продукції.

Аналізуючи стан справ в Херсонській області необхідно відмітити, що за період з 2006 до 2009 року значно покращилась ситуація стосовно забезпечення переробних підприємств рослинницькою продукцією, але стосовно тваринницької продукції стан справ неоднозначний обсяги реалізації худоби та птиці збільшились, однак молока та яєць значно зменшились (табл. 1).

Таблиця 1

**Реалізація продукції переробним підприємствам та організаціям
споживчої кооперації сільськогосподарськими підприємствами
Херсонської області, тис. тон.**

Показники	Роки				2009 р. у % до 2006р.
	2006	2007	2008	2009	
Зернові культури	6,8	1,1	24,2	12,3	180,9
Цукрові буряки	8,7	30	32,6	25,1	288,5
Олійні культури	0,5	2	0,1	2,3	460,0
Овочі	4,1	6,4	9,6	20,8	507,3
Плоди та ягоди	0,1	1	0,2	0,2	200,0
Виноград	9,2	11,5	7,4	12,7	138,0
Худоба та птиця (у живій вазі)	1,2	2,7	2	2,1	175,0
Молоко та молочні продукти (у перерахунку на молоко)	27,6	18,3	15,3	19,6	71,0
Яйця (млн.шт)	0,7	0,2	0,1	0,2	28,6

Що стосується Одеської області, то за аналізований період значно збільшилось надходження зернових культур на підприємства, що займаються їх зберіганням і переробкою та ріст відбувся за рахунок надходження продукції на підприємства для зберігання зерна, тоді як надходження для переробки зменшились (табл. 2).

Покращення стану справ стосовно забезпечення сировиною вплинуло на збільшення обсягів виробництва найважливіших видів продукції підприємствами південних регіонів України (табл. 3).

Загальне зменшення обсягів заготівель молока та значні коливання їх упродовж року безпосередньо вплинули на роботу переробних підприємств, випуск і асортимент молокопродуктів. Структура використання молока переорієнтована переважно на виробництво продуктів з подовженим терміном

зберігання, зокрема масла тваринного, сирів, сухих молочних продуктів, молочних консервів.

Аналіз динаміки виробництва м'ясо-молочної продукції показав, що розвиток м'ясної і молочної галузевої харчової індустрії, починаючи з 2006р., здебільшого обумовлений трьома групами чинників:

- наявністю і достатньою кількістю сировини — м'яса і молока у вітчизняному сільському господарстві;
- платоспроможним попитом населення;
- інвестиційними можливостями самих виробництв.

Таблиця 2

Надходження зернових культур на підприємствах Одеської області, що займалися їх зберіганням та переробкою, тис. тон

Показники	Роки				2009р. у % до 2006р.
	2006	2007	2008	2009	
Усі підприємства	1705,5	904,2	1503,1	1880,8	110,3
у т.ч. підприємства, що займалися:					
зберіганням зерна	1389,5	726,2	1276,3	1674,9	120,5
переробкою зерна	316	178	226,8	205,9	65,2
Надійшло з загального обсягу за видами культур:					
пшениця	1242,9	514,6	744,4	990,9	79,7
жито	34,9	1,8	5,4	6,4	18,3
кукурудза	41,4	153	265,8	326,5	788,6
ячмінь	372,1	217,5	449,5	523,9	140,8
овес	5,2	2,6	5,8	3,8	73,1
просо	0,6	7,3	10	3	500,0
зернобобові	6	5	11,9	21,9	365,0
Надійшло з загального обсягу від:					
сільськогосподар- ських підприємств	543,9	158,8	554,4	757,9	139,3
господарств населення	179,8	7,8	13,7	4,6	2,6
інших господарських структур	981,8	737,6	935	1118,3	113,9

Розглянемо ситуацію, в м'ясній і молочній галузях харчової промисловості, маючи на увазі дослідження тих причин, які безпосередньо впливають на формування регіональних товарних ринків м'ясних і молочних продуктів. Поліпшення постачання населення м'ясом і м'ясопродуктами безпосередньо залежить від можливостей збільшення сировинних ресурсів м'ясної промисловості. За останні роки у харчовій промисловості збільшується обсяг виробництва продукції. Позитивний вплив на стабілізацію галузі мала їх адаптація до умов ринкової кон'юнктури.

Таблиця 3

**Виробництво найважливіших видів продукції підприємствами
південних регіонів України, тис. тон.**

Показники	Миколаївський		Херсонський		Одеський	
	2007р.	2009р.	2007р.	2009р.	2007р.	2009р.
Виробництво:						
Ковбасних виробів	2,7	2,6	0,7	0,3	7	8,6
Олії соняшникової	3,6	29	5,6	7,1	99,1	128,1
Молока обробленого	13,7	15,7	4,3	11,2	29,8	15,2
Сирів жирних	7,5	10	9,1	15,4	2,2	2,7
Продуктів кисломолочних	25,6	24,4	4,8	16,1	6,1	8,4
Цукру-піску	150,8	*	*	*	340,3	107,9

* Згідно із Законом України "Про державну статистику" інформація конфіденційна, оскільки виробниками були одне-два підприємства.

В умовах надмірного забруднення природного середовища важлива роль належить виробництву екологічно чистої харчової продукції.

Під екологізацією агропромислового виробництва треба розуміти постійне поліпшення природних умов для його розвитку. Вона повинна бути спрямована насамперед на постійне нарощування виробництва екологічно чистої, вітамінізованої, дуже поживної продукції землеробства і тваринництва. Для цього повинні бути задіяні всі економічні механізми стимулювання її виробництва. В першу чергу позитивну роль повинен відіграти ціновий механізм. На екологічно чисті продукти ціни мають бути значно вищі, ніж на звичайні. Переробка екологічної сільськогосподарської продукції повинна ґрунтуватися на наступних інноваційних принципах:

- розробка й впровадження передових технологій переробки екологічної сільськогосподарської продукції на основі використання нових сортів і гібридів з підвищеною стабільністю до захворювань, шкідниками і різним анабіотичними факторами;

- розробка й удосконалення технологій, а також технологічних процесів переробки екологічної сільськогосподарської продукції на основі:

- а) використання дозволених харчових добавок відповідно до директив Європейського Союзу;
- б) використання адекватних екологічних речовин, дозволених санітарними органами країн Європейського Союзу;
- в) виключення екологічної й генетичної небезпеки, просування технологій, сумісних з біосферою;
- г) максимального забезпечення якості екологічної сільськогосподарської продукції;
 - удосконалення методів виявлення й визначення забруднюючих речовин і показників фальсифікації харчових продуктів. Забезпечення технологічного процесу по переробці екологічної сільськогосподарської продукції технічними, нормативними й технологічними документами;
 - розробка технічної, нормативної й технічної документації для організації екологічного сільськогосподарського виробництва й контролю його якості;
 - розробка й організація системи інспекції й сертифікації екологічної сільськогосподарської продукції, гармонізованої з міжнародними вимогами й регламентами.

Розвиток переробних галузей повинен орієнтуватися на підтримання балансу між сировинною базою та потужностями промисловості, а також між обсягами виробництва кінцевої продукції та можливостями її реалізації. Таким чином, щоб переробне підприємство успішно працювало, найбільш принциповим і вирішальним є питання збалансованості сировинних ресурсів і виробничих потужностей їх переробки та зберігання як на мікро- так і на макрорівнях. Неузгодженість в обсягах сировинних ресурсів і розмірах виробничої потужності призводить до порушення ритму роботи, надмірного продовження чи скорочення тривалості виробничого періоду, недовикористання виробничих потужностей, нераціональних перевезень сировини і продукції.

Таким чином, для ефективного функціонування переробних підприємств у складі АПК необхідно: досягнути пропорційності та збалансованості обсягів переробки сировини і виробничих потужностей в окремих продуктових вертикалях і регіонів; врахувати можливу тривалість зберігання сировини, наявність складських приміщень, оптимальні строки переробки; мати широкі маневри до відповідного розміщення складів у системі переробки, а також заготівлях сільськогосподарської сировини. В умовах реформування аграрного сектора складається нова ситуація в сфері розміщення сировинних зон.

Переміщення виробництва тваринницької продукції в приватні підприємства селян потребує нових підходів до заготівлі сировини. Наприклад, молочні заводи повинні взяти на себе централізований вивіз молока шляхом організації мережі заготівельних пунктів для приймання молока і розрахунків з населенням. Заслуговує на увагу й регулювання цього процесу на рівні регіонів.

Проблема співвідношення на ринку продукції великих спеціалізованих підприємств і міні-переробки, яка за останні роки набула значного розвитку.

Міні-переробка має свої переваги, у зв'язку з тим, що тут менші втрати сировини, нижчі транспортні витрати, вони швидше реагують на зміну асортименту продукції на ринку.

Висновки. Основними інноваційними напрямками підвищення ефективності роботи переробних галузей є реконструкція матеріально-технічної бази на основі науково-технічного прогресу, вдосконалення економічних відносин між виробниками сільськогосподарської сировини та її переробниками, підвищення якості продукції.

Важливим завданням є усунення диспропорцій між сировинними ресурсами і виробничими потужностями для їх переробки. Ця диспропорція полягає в нестачі потужностей для своєчасної переробки сировини, а також нестабільності сировинної бази. Найближчим завданням в цьому напрямку є зміцнення сировинних зон підприємств цукрової та м'ясо-молочної промисловості, наближення переробних виробництв до сільськогосподарських підприємств. Це сприятиме скороченню затрат на перевезення сировини, а також зменшенню її втрат.

У цукровій промисловості необхідно вирішити проблему технічного рівня устаткування, поліпшення якості цукру, збільшення його виходу при переробці цукросировини, зниження витрат ресурсів на одиницю продукції.

У плодоовочевій промисловості важливою проблемою є скорочення затрат ручної праці, оптимізація сировинних зон, підвищення технічного рівня виробництва та розширення асортименту переробки овочів. Переоснащення м'ясної промисловості здійснюватиметься за рахунок автоматизації виробництва, конвеєризації забою та переробки худоби, технології швидкого охолодження і заморожування, збільшення напівфабрикатів, розфасованих і упакованих м'ясопродуктів.

У молочній промисловості поряд з розширенням асортименту і поліпшенням якості продукції доцільно поліпшити технологію виробництва, налагодити випуск продукції дієтичного та лікувального характеру. Вирішення невідкладних проблем технічного переоснащення та впровадження нових технологій у переробних галузях тісно пов'язане з формуванням нового господарського механізму, розвитку різноманітних форм власності, переходом до ринкових відносин.

Переробні підприємства південних регіонів України доцільно оснастити інноваційним технологічним обладнанням (налагодивши його власне виробництво), яке забезпечувало б глибоку переробку молока. Певний поштовх розвитку молочнопромислового підкомплексу може дати поглиблення інтеграції сільськогосподарських (включаючи фермерські та особисті господарства населення) і переробних підприємств, оптової та роздрібною торгівлі шляхом створення різних форм агропромислових асоціацій, об'єднань, корпорацій тощо.

Література

1. Лагодієнко В.В. Дослідження регіональних особливостей розвитку інвестиційних процесів в агропромисловому виробництві / В.В. Лагодієнко //

Таврійський науковий вісник: [зб. наук. праць ХДАУ]. – Херсон: Айлант. – 2006. – Вип. 46. – С. 231-237.

2. Пеструха С. В. Наукові підходи до побудови системи стимулювання інвестування економіки України / С.В.Пеструха, М.М. Колотуша // Актуальні проблеми економіки. - 2008. - №10(65). - С.39-48.

3. Статистичний збірник «Регіони України» 2010 рік Ч.1/ За ред. О.Г.Осауленка. – К: Державний комітет статистики України, 2010. – 367с.

3. Федун І.Л. Інноваційний напрям розвитку сільського господарства / Федун І.Л.// Інноваційна економіка. – 2007. – №2. – С. 24–31.

Summary

Ribalko S.V.

National scientific center «Institute of agrarian economy», Kiev

STATE AND DIRECTIONS OF DEVELOPMENT OF PROCESSING OF PRODUCTS OF AGROINDUSTRIAL COMPLEX ON INNOVATIVE BASIS IN A SOUTH REGION

The modern state of processing of plant-grower and stock-raising products is analysed in the south regions of Ukraine. The proper are offered suggestions and recommendations for the improvement of situation in industry, that will positively influence on the increase of economic efficiency of all agroindustrial production of region.

Key words: *processing, analysis, state, products, south region, efficiency.*

Стаття надійшла до редакції 16.04.2011 р.